

คุณค่าของหนังสือดีในอดีต

วิทยากร เชียงกุล*

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้วิเคราะห์หนังสือดีในแต่ละยุคสมัยว่าเป็นหนังสือที่สะท้อนภูมิปัญญาที่หลากหลาย ความสุนทรีย์ทางภาษาที่คนไทยควรอ่านและทำให้คนไทยรุ่นปัจจุบันรู้จักสังคมไทยอย่างลึกซึ้งกว้างขวาง โดยหลักในการเลือกงานเขียนของนักเขียนมาเป็นหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน¹ มีคุณสมบัติดังนี้ 1. เป็นนักอ่านผู้ใส่ใจการเรียนรู้ การแสวงหาความหมาย และความจริง 2. เป็นผู้ตระหนักถึงการพัฒนาชาติ การสร้างสังคมที่ดี พยายามวาดภาพสังคมไทยที่ดีโดยอิงรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย และ 3. เป็นผู้ที่ค้นคว้าหรือรู้เรื่องที่เขียนดี ประณีต ใช้ภาษาได้ดี และเขียนหนังสืออย่างมีพลัง หรือมีลักษณะเฉพาะของตนเอง

คำสำคัญ : หนังสือดี, การเลือกงานเขียน, นักเขียน, วรรณกรรมไทย

* รองศาสตราจารย์ คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

¹ ปรับปรุงใหม่ จากส่วนหลังของคำนำหนังสือ สารานุกรมแนะนำหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน โดยวิทยากร เชียงกุล และคณะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2542 รายชื่อหนังสือดี 100 เล่ม ดูได้จาก th.wikipedia.org/wiki/

คำว่าหนังสือดี ใช้ในความหมายเปรียบเทียบกับหนังสือที่เรียกว่า คลาสสิก (Classic) คำว่าหนังสือคลาสสิกอาจจะแปลว่าหนังสือชั้นเลิศ หนังสือชั้นครู หนังสือที่เป็นแบบฉบับ หรือ “ผลงานที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัว ทรงคุณค่า เป็นอมตะได้รับความสนใจตลอดกาล ความเป็นสากล มีลักษณะสมบูรณ์แบบจนคนรุ่นหลังนิยมเลียนแบบ” (กอบกุล อิงคุทานนท์, 2540)

เมื่อกล่าวถึงหนังสือคลาสสิกของไทย นักวิชาการมักจะนึกถึงหนังสือ ไตรภูมิพระร่วง พระไตรปิฎก กฎหมายตราสามดวง ประชุมพงศาวดารต่างๆ ที่เป็นงานพื้นฐานเพื่อความเข้าใจสังคมไทย ครอบคลุมวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ หรือวรรณคดีรุ่นเก่าๆ เช่น ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ กาพย์มหาชาติ ขุนช้างขุนแผน อิเหนา สามก๊ก รามเกียรติ์ พระอภัยมณี ฯลฯ หนังสือบางเล่มทางวรรณคดีสโมสรสมัยรัชกาลที่ 6 เคยประกาศเป็นหนังสือดีไปแล้ว สิ่งที่จัดได้ว่าเป็นหนังสือคลาสสิกยุคใหม่ (Modern Classic) ที่เขียนขึ้นในราวหนึ่งร้อยปีถึงราว 25 ปีที่แล้วและเป็นหนังสือที่คนรุ่นปัจจุบันยังพอจะอ่านได้เพลิดเพลินและเชื่อมโยงกับชีวิตยุคปัจจุบันของพวกเขาได้

ยุคอาณานิคมกับการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตก

ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทยมักจะใช้ยุคสมัยของรัชกาลที่ 4-5 เป็นยุคสมัยที่ประเทศไทยเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตกเป็นเส้นแบ่ง ในทางวรรณกรรมจะเห็นว่าควรใช้ยุคสมัยเป็นเกณฑ์แบ่งหนังสือดียุคใหม่ (Modern Classic) ที่ต่างจากหนังสือคลาสสิกยุคอยุธยา หรือต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกวีนิพนธ์หรือหนังสือแปลเรียบเรียง เช่น สามก๊ก, ราชาริราช เพราะในยุครัชกาลที่ 4-5 เป็นยุคที่เริ่มศึกษาวิชาความรู้และอ่านวรรณกรรมจากฝรั่งมากขึ้น มีการแปลและต่อมาก็คือการเขียนขึ้นเองเป็นเรื่องสั้น นิยายสมัยใหม่ (เริ่มใช้

คำว่านวนิยาย) ความเรียงหรือร้อยแก้วแบบตะวันตกมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมยุคก่อนหน้ารัชกาลที่ 4 - 5 มักเป็นกวีนิพนธ์และงานดัดแปลงซึ่งได้รับอิทธิพลจากอินเดีย จีนและประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ

หนังสือในยุคสมัยก่อนรัชกาลที่ 5 เช่น โคลงโลกนิติ เสภาเรื่องศรีธนญไชยเชียงใหม่ (ศรีธนญไชยฉบับชาวบ้านล้านนาล้านช้าง ซึ่งต่างจากฉบับเล่าใหม่สมัยหลังอย่างมีนัยสำคัญ) แพทย์ศาสตร์-สังเคราะห์ และหนังสือแสดงกิจจานุกิจ เป็นหนังสือที่มีภูมิปัญญามีวัฒนธรรมที่สืบทอดมาได้จนถึงยุคใหม่ และคนรุ่นปัจจุบันควรอ่านได้อย่างเพลิดเพลิน

โคลงโลกนิติ และศรีธนญไชย นั้นเป็นหนังสือคลาสสิกที่แพร่หลาย คนยังจดจำและเล่ากันสืบมาจนถึงวันนี้ ส่วนแสดงกิจจานุกิจและแพทย์ศาสตร์-สังเคราะห์ เป็นหนังสือรวมองค์ความรู้แบบไทยในยุคการปรับตัวให้ทันสมัยแบบตะวันตกที่มีอยู่เพียงน้อยเล่ม

“หนังสือแสดงกิจจานุกิจ” เขียนโดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) ผู้เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการคลัง พิมพ์แบบโรงพิมพ์หินคือ ใช้ลายมือแกะสลักบนแผ่นหินอ่อนในปี พ.ศ.2408 ในปลายสมัยรัชกาลที่ 4 หนังสือเล่มนี้ประมวลความรู้ทางภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศาสนาเปรียบเทียบแบบสมัยใหม่ของไทย เพื่อตอบโต้กับความพยายามในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของชาวตะวันตก ที่รัฐบาลไทยต้องยอมอนุญาตเพราะเป็นเงื่อนไขที่มาพร้อมกับการเปิดประตูเสรีทางการค้ากับตะวันตก ในยุคแรก ขณะเดียวกันก็เป็นหนังสือที่มุ่งขยายพรหมแดนความรู้ด้านวิทยาการต่างๆ ให้แก่ประชาชนไทย ในยุคที่ท่านผู้เขียนเองมองเห็นว่า

“อึ่งเห็นว่าในประเทศสยามนี้ มีหนังสือสำหรับที่อ่านนั้นน้อยนัก แล้วหนังสือที่จะอ่านนั้นเล่า ก็เป็นแต่เรื่องประโลมโลกก็ย ยักยักลักนาง มนุษย์รบกับยักษ์ มีฤทธิ์เหาะได้ฆ่าไม่ตาย... ถ้าจะเป็นเรื่องราวตำราบ้าง ก็เป็นตำราภาหลงนั้นมีมาก ตำราภาให้ฉลาดนั้นมันน้อย”

(หนังสือแสดงกิจจานุกิจ ฉบับพิมพ์ครั้งแรก หน้า 383 ตัวสะกดคงไว้ตามเดิม)

หนังสือเล่มนี้มีลักษณะเป็นถามตอบความรู้เกี่ยวกับเรื่องภูมิศาสตร์ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ วัฒนธรรมและศาสนา ซึ่งเป็นการผสมผสานความรู้แบบไทยเข้ากับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของโลกตะวันตกที่ชนชั้นนำของไทยในสมัยนั้นเริ่มศึกษา กล่าวในแง่ของความรู้สมัยใหม่ หนังสือที่มีอายุร้อยกว่าปีแล้ว เล่มนี้คงจะค่อนข้างล้าหลังและความรู้ทางวิทยาศาสตร์บางอย่างอาจจะคลาดเคลื่อน แต่ที่เราเลือกเป็นหนังสือดียุคใหม่เล่มแรก เพราะเราเห็นว่านี่เป็นหนังสือที่สะท้อนภูมิปัญญาไทยในยุคการเริ่มรับอารยธรรมตะวันตกเล่มแรก ที่นำกลับไปศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา วัฒนธรรมและศิลปวรรณกรรม การนำเสนอเนื้อหาสาระและภาษาที่ใช้ฟังดูแปลกๆ เข้าใจยากหรือติดตามได้ยากอยู่บ้าง แต่สำหรับคนที่อยากรู้ว่าคนไทยสมัย ร้อยกว่าปีที่แล้วมีความเชื่อและคิดอย่างไร น่าจะอ่านให้เกิดความประเทืองปัญญาและความเพลิดเพลินได้

หนังสือแสดงกิจจานุกิจ เป็นหนังสือเด่นของยุคสมัยนั้นจริงๆ เพราะในปลายรัชกาลที่ 4 ต่อจนถึงต้นรัชกาลที่ 5 นั้น โรงพิมพ์ที่มีอยู่ไม่กี่แห่งส่วนใหญ่ยังพิมพ์งานเก่าของ **สุนทรภู่** เรื่องจีน เช่น **สามก๊ก** และพงศาวดารจีนอื่นๆ นิราศและบทกลอน, เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ, หนังสือแบบเรียน และ **ราชกิจจานุเบกษา** ของราชการ ในยุคนั้นเริ่มมีการออกหนังสือพิมพ์และนิตยสารที่น่าสนใจออกมาหลายฉบับ เช่น **द्रโณวาท** (2417) **วชิรญาณวิเสส** (2427-2428) **วชิรญาณ** (2437-2448) **ลักขิตยา** (2443-2445) **ถลลขิตยา** (2443-2448) **ทวิปัญญา** (2447-2450) **ตุลวิภาคพจนกิจ** (2443-2449) ของ **เทียนวรรณ** **สยามประเภท** (2441-) ของ **ก.ศ.ร.กุหลาบ** แต่ก็ยังไม่มีโรงพิมพ์หนังสือเป็นเล่มที่น่าสนใจออกมามากนัก ยกเว้น **นิราศหนองคาย** (2412) ที่ถูกราชการสั่งเผา เพราะวิจารณ์พวกเจ้านายอย่างแหลมคม

จนกระทั่งในยุคทศวรรษ 2450 ก่อนไปทางปลายรัชกาลที่ 5 ได้เริ่มมีการพิมพ์หนังสืออย่าง **สามัคคีเภทคำฉันท์** (2458) ของ **ชิต บุรทัต** ซึ่งเป็นกวีนิพนธ์ที่โดดเด่น **แพทยศาสตร์สงเคราะห์** (2450) **ตำราแพทย์แผนโบราณฉบับชำระใหม่** **พระราชพิธีสิบสองเดือน** (2454) ของรัชกาลที่ 5 ที่ต่อมาวรรณคดีสโมสรในสมัยรัชกาลที่ 6 จะยกย่องให้เป็นหนังสือประเภทความเรียงอธิบายที่ดีที่สุด **ทรัพย์ศาสตร์** (2454) ของ **พระยาสุริยานุวัติ** **ตำราเศรษฐศาสตร์ภาษาไทย** เล่มแรกที่ถูกรัฐบาลยุคนั้นห้ามเผยแพร่ เพราะเกรงว่าประชาชนจะรู้ความจริงเรื่องความแตกต่างทางฐานะของคนไทยในสมัยนั้นมากเกินไป หนังสือกลุ่มนี้คือ หนังสือที่เราเลือกเป็นหนังสือดีที่คนไทยน่าจะได้อ่านกัน

ในสมัยรัชกาลที่ 5 (2411-2453) เริ่มมีผู้เขียนเรื่องสั้น กวี นิพนธ์ ความเรียง บทวิจารณ์ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารต่างๆ ที่น่าสนใจ ออกมามากพอสมควร รวมทั้งงานของนักคิดนักเขียนสามัญชน เช่น **เทียนวรรณ** (2385-2458) และ **ก.ศ.ร.กุหลาบ** (2377-2456) แต่เนื่องจากในสมัยนั้นการรวบรวมงานสั้นๆ ที่พิมพ์ในนิตยสารมาพิมพ์เป็นหนังสือเล่มยังมีน้อย เพราะมีผู้ที่รู้หนังสือและอ่านหนังสือน้อย งานเหล่านี้จึงไม่เข้าข่ายหนังสือเล่มที่เราจะเลือกให้เป็นหนังสือดีที่น่าอ่าน ถ้าหากจะมีผู้ทำวิจัยและรวบรวมงานเขียนสั้นๆ ดีๆ ที่พิมพ์อยู่ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงปี 2475 มาจัดทำเป็นหนังสือรวมงานพิมพ์ประเภทรวมงาน (Anthology) เป็นเล่ม ๆ เราก็คงจะได้หนังสือดีเพิ่มขึ้นอีกจำนวนหนึ่ง

สมัยรัชกาลที่ 6 (2453-2468) เป็นยุคที่มีงานเขียนพิมพ์พัฒนามากยิ่งขึ้น ทำให้เราสามารถเลือกหนังสือดีในยุคสมัยนี้ได้มากขึ้น **สาส์นสมเด็จ** (2457-2486) รวมจดหมายโต้ตอบว่าด้วยความรู้หลายแขนงของปัญญาชนสำคัญของยุค คือ **สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** และ **สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยา**

นริศรานุวัดติวงศ์ เป็นหนังสือคลาสสิกที่ผู้สนใจเรื่องไทยศึกษา คงจะต้องกลับไปอ่าน น.ม.ส. หรือพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นกวีและนักเขียนคนสำคัญในยุคนี้ ที่เราเลือกเรื่องนิทานเวตาล (2461) ของท่าน เพราะเห็นว่าอ่านได้เพลิดเพลินกว่า และมีปัญหาการตีความทางการเมืองที่ต่างกันอย่างกวีนิพนธ์การเมืองอย่างสามกรุง ในด้านหนังสือความรู้ เราได้เลือก พระประวัติไตรสรเลา (2467) ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นสารคดีเชิงประวัติศาสตร์สังคมของปัญญาชนสำคัญท่านหนึ่งในยุคนี้ ด้านกวีนิพนธ์เราได้เลือกบทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา (2460) งานที่แสดงถึงความเป็นกวีโรแมนติกที่อ่อนไหวของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเรามองว่าเป็นผลงานเขียนที่มีความเป็นสากล เข้าถึงใจคนมากกว่าพระราชนิพนธ์ปลุกใจทางการเมือง ซึ่งเนื้อหาสาระส่วนใหญ่กลายเป็นเรื่องพ้นยุคไปแล้วในปัจจุบัน

กล่าวในแง่ความคิดแล้ว หนังสือที่พิมพ์เผยแพร่ในยุคใหม่สมัยรัชกาลที่ 4-6 ประกอบด้วยแนวคิดที่สำคัญ 2 แนว ประชันกันตลอดมา คือแนวคิดเชิงปรับตัวของชนชั้นนำฝ่ายที่มีอำนาจ กับแนวคิดเชิงปฏิรูปปฏิวัติของปัญญาชนฝ่ายที่มองปัญหาอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เราได้พยายามเลือกหนังสือดีจากทั้ง 2 แนวความคิดของคน 2 กลุ่มนี้ โดยเน้นความเป็นหนังสือที่เขียนได้ดีเป็นข้อแรก แต่ผู้อ่านนอกจากจะได้อ่านหนังสือดีแล้วก็จะได้เห็นความเคลื่อนไหวและการต่อสู้ทางความคิดภูมิปัญญาไทยได้อย่างครอบคลุมมากพอสมควรอีกด้วย

ยุคเสรีประชาธิปไตยของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ ในยุครัชกาลที่ 7 เป็นยุคที่หนังสือพิมพ์และนิตยสารยิ่งเฟื่องฟูอย่างต่อเนื่องและเป็นยุคของนิยายสมัยใหม่ (หรือนวนิยาย) ที่ละครแห่งชีวิต (2472) ของ ม.จ.อากาศดำเกิง ระพีพัฒน์ คือผู้เปิดศักราช แม้ก่อนหน้านี้จะมีนิยายไทยเรื่องแรกชื่อ ความไม่พยายาบทของหลวงวิลาสปริวัตร ปรากฏขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ.2458

และนิยายอีกจำนวนหนึ่งตามมาหลังจากนั้น แต่ก็เป็นนิยายเพื่อความบันเทิง ซึ่งเลียนแบบจากนิยายผจญภัยและเรื่องรักโศกของฝรั่ง มากกว่าจะเป็นนวนิยายประเภทที่สะท้อนชีวิตและสังคมอย่างสมจริงและมีเนื้อหาสาระ ละครแห่งชีวิตไม่เพียงแต่เปิดโลกทัศน์ของคนไทยให้รู้จักชาวต่างประเทศในรูปนวนิยายโรแมนติกที่สวยงามประทับใจเท่านั้น หากยังเป็นการเปิดฉากวิจารณ์ค่านิยมเก่าของสังคมเจ้าขุนมูลนาย การที่เจ้านายและขุนนางนิยมการมีเมียมาก, ความเห่อยศเห่อความมั่งคั่ง นับเป็นการวิจารณ์ที่เสียงดังที่สุด ละครแห่งชีวิต เป็นหนังสือพิมพ์ปกแข็งราคาสูงมากคือ 2.50 บาท เทียบกับข่าวสารกระสอบละ 3 บาท ในสมัยนั้น พิมพ์ซ้ำ 2 หน ใน 1-2 ปี ขายได้หลายพันเล่ม ในยุคที่มีคนไทยทั้งประเทศมีเพียง 9-10 ล้านคน เป็นหนังสือที่ขายดีที่สุดในประวัติศาสตร์ไทยจนถึงยุคปัจจุบัน เมื่อเทียบราคาหนังสือกับค่าครองชีพและจำนวนพิมพ์กับส่วนประชากรทั้งประเทศ

นักเขียนร่วมสมัยอีก 2-3 ท่าน ที่ผลิตนวนิยายชั้นดีในยุคเดียวกัน คือ ดอกไม้สด ศรีบูรพา และเวทวงศ์ สำหรับ ดอกไม้สด นั้นเราเลือกเรื่องหนึ่งในร้อย แทนที่จะเป็นเรื่อง ผู้ดี ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา เพราะเราชอบคุณค่าของวรรณศิลป์และความเป็นธรรมชาติตรงไปตรงมา มากกว่าเรื่อง ผู้ดี ที่มีลักษณะแก้ต่างหรือปกป้องชนชั้นผู้ดีช่วงกำลังจะก้าวเข้าสู่ยุคตกต่ำ เพราะการเข้ามาของนายทุนหรือเศรษฐกิจใหม่สำหรับนวนิยายของ ศรีบูรพา เราเลือกเรื่อง แลไปข้างหน้า (2498) แทนที่จะเลือกเรื่อง ข้างหลังภาพ (2480) เรื่องโรแมนติก ที่คนอ่านส่วนใหญ่นิยม เพราะเห็นว่าเป็นงานที่แสดงถึงวุฒิภาวะทางความคิดและความเป็นตัวตนของศรีบูรพาได้กว้างไกลกว่าข้างหลังภาพ แท้ที่จริงสำหรับนักเขียนใหญ่ระดับศรีบูรพาเป็นการยากที่จะอ่านเรื่องของท่านเพียงเล่มใดเล่มหนึ่ง เพราะเรื่องสั้นที่ดีของศรีบูรพามีอยู่จำนวนมาก เรื่องสั้นขนาดยาวชื่อ พลเมืองดี

ของดอกไม้สด ก็ดีกว่านวนิยายอีกหลายเรื่องของเธอ
เวทาคี (ทองอิน บุญยเสนา) เป็นนักเขียน
 นวนิยายและเรื่องสั้นรุ่นแรกๆ ที่ถูกลิ้มไปอย่างน่าเสียดาย
 เขามาจากนายร้อยทหารบก ซึ่งเป็นชนชั้นนำในยุคนั้น
 แต่เป็นปัญญาชนหัวก้าวหน้า ดำรงประเทศ ซึ่งเขียน
 ในปี 2474 ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น
 ท่วงทำนองเป็นแบบเทศนิยาย แต่เนื้อหากล่าวถึง
 ปรัชญาแห่งสันติภาพ, การเป็นรัฐบาลที่ดี, การให้ความ
 สำคัญแก่บทบาทของผู้หญิง ที่มีแนวคิดที่ก้าวหน้ามาก
 กว่านักเขียนไทยส่วนใหญ่ในยุคใกล้เคียงกัน รวมทั้ง
 ยุคหลังจากนั้นด้วยซ้ำ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475
 จนถึงการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
 ในปี 2501 เป็นช่วงที่คนไทยพยายามพัฒนา
 ประชาธิปไตยและสร้างประเทศให้ทันสมัยแบบประเทศ
 อุตสาหกรรมตะวันตก เป็นยุคทองของนวนิยาย เรื่องสั้น
 บทกวีที่สะท้อนทั้งสังคมและความงามของชีวิต
 นักเขียนเด่นๆ ในยุคนี้มีทั้งเชื้อพระวงศ์, ปัญญาชน
 นักหนังสือพิมพ์และสามัญชน นักเขียนในยุคนี้
 ส่วนใหญ่เรียนเพียงชั้นมัธยมปลาย ซึ่งเป็นการศึกษา
 ระดับสูงเท่าที่คนไทยทั่วไปจะเข้าถึงได้ พวกเขาและ
 เธอเรียนรู้จากชีวิตจริงและจากการอ่านอย่างกว้างขวาง
 งานเขียนของพวกเขาและเธอมีความหลากหลายและมี
 คุณภาพ ทั้งในเชิงวรรณศิลป์และในเชิงสะท้อนชีวิตและ
 สังคมไทยในยุคนั้น

ในยุค 2475 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 (ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 จากเงินบริจาคที่เหลือจาก
 การสร้างอนุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้ารัชกาลที่ 5)
 ยังเป็นสถาบันเล็กๆ มีนิสิตไม่กี่ร้อยคนและมหาวิทยาลัย
 วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพิ่งตั้งขึ้นโดยรัฐบาล
 คณะราษฎรในปี 2477 คนที่เรียนจบมัธยมในยุคนั้น
 ถือได้ว่ามีความรู้ระดับสูงแล้ว เข้าใจว่าโรงเรียนมัธยม
 สมัยนั้นซึ่งมีไม่มากนักคงจะมีคุณภาพสูงกว่าโรงเรียน
 มัธยมสมัยนี้ หรืออย่างน้อยนักเรียนมัธยมสมัยนั้น
 อ่านหนังสือกันจริงจังมากกว่านักเรียนมหาวิทยาลัย

สมัยนี้ (ดูจากงานเขียนเชิงอัตชีวประวัติของคนอยู่
 ป่วย อังภาภรณ์) ที่น่าสังเกตคือความรักในความรู้
 หมู่มากที่สนใจการอ่านการเขียนหลังจากการเปลี่ยนแปลง
 การปกครองและหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 อันเป็น
 ยุคของการเปิดประเทศเข้าสู่สังคมโลกเพิ่มมากขึ้น
 มีมหาศาลยิ่งนัก แม้ว่าหนังสือจะมีราคาสูงเทียบกั
 ค่าครองชีพ เช่นราคาข้าวสารในยุคนั้น แต่กิจกรรม
 การอ่านการเขียน การพิมพ์หนังสือก็เป็นกิจกรรม
 ที่ผู้คนใฝ่หาความรู้ในยุคนั้นเข้าร่วมอย่างคึกคัก
 แม้ว่าประชากรในยุคนั้นจะต่ำกว่ายุคปัจจุบัน
 หลายเท่าตัว (เช่นช่วง 2475 มีประชากรสิบเอ็ดล้านคน
 แต่ยอดพิมพ์หนังสือสมัยนั้นพิมพ์ครั้งละ 2-3 พันเล่ม
 ไม่ได้ต่ำไปกว่ายุคปัจจุบันที่มีคนไทยเพิ่มเป็น 60 ก
 ล้านคน และมีโอกาสได้เรียนหนังสือสูงกว่าเมื่อ 60-7
 ปีที่แล้ว มากกว่าหลายเท่า

ช่วงหลังปี 2475 ถึงสงครามโลกครั้งที่
 (2485-2488) บรรยากาศทางการเมืองอาจจะแปร
 เป็นฝ่ายนิยมระบอบเก่ากับฝ่ายนิยมประชาธิปไตยภา
 ได้รัฐธรรมนูญ แต่งานวรรณกรรมในยุคนั้นไม่ไ
 สะท้อนจุดยืนแบบขาวดำอย่างสุดโต่ง วรรณกรรมไ
 ช่วงเริ่มเปิดรับความคิดเสรีประชาธิปไตยมีความหลา
 หลายน่าสนใจมาก นับตั้งแต่เรื่องแบบลูกทุ่งและเรื่องอ
 ประวัติศาสตร์ ของ **ไม้ เมืองเดิม** เราคิดว่า บางระจ
 (2479) เป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของเขา นิยายรักร
 โรแมนติกผู้ชนะสิบทิศ (2474) ของยาขอบ พล นิกร
 กิมหงวน เรื่องดลกล้อเลียนชีวิตและสังคมขอ
 ป. อินทรปาลิต เรื่องโรแมนติกแฝงปรัชญาชีวิต เช่น
 ปีกกิ้งกนกรแห่งความหลัง (2486) ของ สด คุ
 โรหิต เรื่องสะท้อนชีวิตและสังคมเมืองอย่างหญิงคนช
 (2480) ของ ก.สุรางคนางค์ โคลงกลอนของครูเท
 บทกวีที่สะท้อนชีวิตและค่านิยมและสังคมที่กำลัง
 เปลี่ยนแปลง เขียนโดย **เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี**
 ปัญญาชนคนสำคัญคนหนึ่งของยุคนั้น ถ้าไม่นับ
 เทียนวรรณซึ่งเคยเสนอมาก่อนแล้ว เขาเป็นคน
 ที่มีบทบาทในการเรียกร้องผลักดันให้มีการจัดตั้ง

มหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทยจนเป็นผลสำเร็จมากกว่าชนชั้นนำคนอื่น ๆ

การต่อสู้สามเส้าระหว่างเผด็จการทหาร, ราชธิปไตยนิยมและฝ่ายประชาธิปไตย

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง กระแสความคิด สังคมนิยมและวรรณกรรมเพื่อชีวิตแผ่เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น มีงานเขียนประเภทสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์ สังคมอย่างแหลมคม ของศรีบูรพา, เสนีย์ เสาวพงศ์, ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์, ป.บุรณปกรณ์, อิศรา อมันตกุล, นายผี, จิตร ภูมิศักดิ์, เปลื้อง ววรรณศรี, ทวีปวร ฯลฯ นี่คือการรุ่งเรืองของวรรณกรรมเพื่อชีวิต ทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี ที่มีทั้งเนื้อหาและวรรณศิลป์ พวกนักเขียนนักหนังสือพิมพ์หัวก้าวหน้า (คนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงให้สังคมเป็นประชาธิปไตยและเป็นธรรมขึ้น) ถูกรัฐบาลเซ็นเซอร์และปราบปรามอย่างรุนแรงระลอกแล้วระลอกเล่า งานเขียนของฝ่ายที่อยู่คนละค่ายกับวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่เด่น ๆ ในยุค 2489-2501 เห็นจะมีก็แต่ผลงานของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในสี่แผ่นดิน ที่เราเลือกมา แม้ว่าหลายคนจะชอบนวนิยายเรื่องหลายชีวิตของเขาว่าสะท้อนชีวิตของชาวบ้านได้อย่างมีเนื้อหาสาระศิลปะมากกว่าสี่แผ่นดิน ที่เป็นการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองของผู้เขียน แต่สี่แผ่นดินก็ถืองานหลักที่สะท้อนตัวตนม.ร.ว.คึกฤทธิ์ และสะท้อนยุคสมัยของการต่อสู้ทางความคิดระหว่างฝ่ายหัวเก่ากับฝ่ายหัวก้าวหน้าได้มากที่สุด และมีวรรณศิลป์ในแง่ของความรักระหว่างแม่กับลูกในยุคที่ลูกบางคนเปลี่ยนความคิดไปจากชนชั้นเดิม วรรณกรรมประเภทพาฝันในยุคเดียวกันนี้ยังมีผู้เขียนอยู่อย่างต่อเนื่อง และมีคนตามอ่านกันมาตลอด แต่ไม่มีงานชิ้นไหนมีเนื้อหาสาระที่โดดเด่นและคงทนต่อกาลเวลา

งานเด่นๆ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และสะท้อนภาพชีวิตและสังคมอย่างกลางๆ ไม่สนใจเรื่องชายหรือขวา ก็มีไม่น้อย เช่น นวนิยายเสียดสีการเมืองเรื่องพญา (2494) ของ ดาวหาง ทูมหาราช ของมัลลย์ ขุพนิช เราลชีวิต-

บนหลุมศพวาสิฎฐี ของ ร.จันทพิมพ์ รวมเรื่องสั้นของส. ธรรมยศ พลายมลิวลส์และเรื่องสั้นของถนอม มหาเปารยะ รวมเรื่องสั้นของมนัส จรรย์รงค์ รวมบทกวีสั้นของอุชเชนี นวนิยายเรื่องเมืองนิมิตร ของ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ บทละครเรื่องพระลอ ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ฯลฯ

งานของอุชเชนี, ถนอม มหาเปารยะ, อ. ไชยวรศิลป์, และ ร.จันทพิมพ์ สะท้อนว่านักเขียนสตรีไทยเป็นนักคิดไม่น้อยกว่านักเขียนชาย โดยเฉพาะนวนิยายของ ร. จันทพิมพ์ สะท้อนว่านักเขียนไทยที่เขียนให้ตัวละครมีชีวิตชีวา มีเลือดเนื้อหัวใจอารมณ์ความรู้สึกนั้นมีอยู่ ไม่ใช่เขียนตัวละครแบบแบนๆ ใส่แต่ความคิดเข้าไปอย่างที่นักวิจารณ์ผู้อ่านนวนิยายฝรั่งมากกว่านวนิยายไทยบางคน เคยวิจารณ์นวนิยายไทยแบบเหมารวมเอาไว้ เรื่องของเธอยังมีมากในต่างจังหวัด ซึ่งเราพบได้น้อย เพราะนักเขียนไทยส่วนใหญ่อยู่ในเมืองหลวง

หลังจากการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ครั้งที่ 2 ในปี 2501 รัฐบาลเผด็จการทหารได้จับกุมคุมขังนักการเมืองและปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าไปจำนวนมาก ทำให้วรรณกรรมเพื่อชีวิตที่คึกคักต้องซบเซาไปเป็นเวลาหลายปี กว่าที่จะเกิดวรรณกรรมรุ่นใหม่ที่สะท้อนชีวิตสังคมทั่วไปๆ มากกว่าที่จะวิพากษ์การเมือง เช่น งานเรื่องสั้นและนวนิยายของอาจินต์ ปัญจพรรค์, รงค์ วงษ์สวรรค์, เสนอ อินทรสุขศรี กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์, กลอนเปล่าของราช รักรอง, เรื่องล้อเลียนของฮิวเมอร์ริสต์ นิยายวิทยาศาสตร์ของจันตรี ศิริบุญรอด, นวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทย ของโบตัน, เขาชื่อกานต์ของสุวรรณี สุคนธา, สร้างชีวิต ของหลวงวิจิตรวาทการ

ความจริงหลวงวิจิตรวาทการ เป็นนักเขียนรุ่นอาวุโส ทำงานเขียนมาตั้งแต่หลังปี พ.ศ.2475 แต่งานระยะแรกของเขาเป็นสารคดีเกี่ยวกับจิตวิทยาในการสร้างตัวเองที่ได้อิทธิพลจากหนังสือต่างประเทศ,

งานด้านประวัติศาสตร์ และต่อมาคือ นวนิยายและบทละครปลุกใจให้รักชาติในสมัยจอมพล ป. ซึ่งเหมาะที่จะอ่านในยุคนี้มากกว่าที่จะกลับมาอ่านใหม่ ขณะที่สร้างชีวิต นวนิยายเล่มสุดท้ายที่พิมพ์ครั้งแรกในปี 2514 เป็นนวนิยายสมัยใหม่เกี่ยวกับการสร้างตัวเองในชนบทที่มีทั้งลักษณะสมจริง มีความเป็นวรรณศิลป์ และแง่คิดที่น่าสนใจกว่างานยุคก่อนหน้าของเขา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยของผู้มีอำนาจทางการเมือง

ยุคเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ (2501-2506) และจอมพลถนอม กิตติขจร (2506-2516) ได้สร้างปัญหาความขัดแย้งเพิ่มขึ้นในทศวรรษ 2510 ทำให้เกิดงานเขียนที่แสดงความแปลกแยกและแสวงหาความหมายใหม่ๆ ของคนหนุ่มสาวในยุคนี้ เช่น **ฉันจึงมาหาความหมาย** ของวิทยากร เชียงกูล และ **คนบนต้นไม้** ของนิคม รายวา ก่อนที่จะเกิดกรณีนักศึกษาประชาชนเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516

ในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบานระยะสั้นๆ 3 ปี คือ 2516-2519 ความสนใจอ่านหนังสือและความตื่นตัวที่จะเขียนวรรณกรรมสะท้อนสังคมได้กลับมาอย่างคึกคักมากกว่าในยุคทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยซ้ำ เพราะเหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516 มีคนเข้าร่วมด้วยมากกว่าเหตุการณ์อย่างกรณีเรียกร้องสันติภาพ พ.ศ.2495 มาก และมีจำนวนนักศึกษาประชาชนที่สนใจการบ้านการเมืองเพิ่มมากขึ้น แต่งานในช่วง 3 ปีของการฟื้นฟูวรรณกรรมเพื่อชีวิตนี้หลายชิ้นนิยมเขียนถึงการต่อสู้ของชาวนากรรมกรแบบเป็นสูตรสำเร็จ และคุณค่าทางวรรณศิลป์จะอ่อนไปหน่อย เมื่อเทียบกับวรรณกรรมเพื่อชีวิตในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปี 2501 เราจึงเลือกงานที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ และมีเนื้อหาสาระสะท้อนชีวิตและสังคมในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบาน 2516-2519 มาได้เพียงจำนวนหนึ่ง เช่น **สร้อยทอง** ของนิมิตร ภูมิถาวร **พิราบแดง** ของสุวัฒน์ วรดิลก

ลูกอีสาน ของคำพูน บุญทวี เพียงความเคลื่อนไหวของ **เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์** เป็นต้น

สำหรับหนังสือประเภทสารคดีบทความ ในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา มีความหลากหลายมากจนยากที่จะฉายให้เห็นภาพรวมที่เป็นเอกภาพได้ วิธีการเลือกของคณะนักวิจัยคัดเลือกหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน คือพยายามรวบรวมชื่อนักเขียนและชื่อหนังสือดีเด่นในสาขาวิชาความรู้ต่างๆ ในยุคที่เราขีดเส้นแบ่งไว้ (2408-2519) ออกมาได้มากที่สุด แล้วจึงอภิปรายประเมินคุณค่าและคัดออก โดยพยายามจะให้หนังสือที่ครอบคลุมสาขาวิชาความรู้หลักๆ ในทุกด้านเท่าที่จะครอบคลุมไปถึงได้

ผลงานที่เราเลือกมามากกว่าครึ่งหนึ่งคงจะเป็นที่รู้จักและยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นหนังสือดีระดับคลาสสิกหรือเป็นแบบฉบับ เช่น **พระราชพิธีสิบสองเดือน**, **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์**, **กฎหมายไทย**, **พระประวัติตรัสเล่า**, **พุทธธรรม**, **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**, **ปัญญาวิวัฒน์**, **พื้นความหลัง ฯลฯ** ส่วนที่เหลือบางเล่มอาจเป็นที่รู้จักน้อย หรือรู้จักเฉพาะบางกลุ่มบางคนที่สนใจ แต่ก็ยังเป็นหนังสือที่น่าอ่านเพื่อการเพิ่มเติมความรู้ด้านไทยศึกษาและความรู้ด้านต่างจากแง่มุมมองของคนไทย รวมทั้งชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่และซึมซับความเป็นไทยอย่าง ร. แลงการ์ด หรือศิลปิน **พีระศรี**

หนังสือประเภทสารคดีบทความ มักจะมีข้อบกพร่อง มีข้อจำกัด เมื่อกาลเวลาได้ผ่านไป และเรามีข้อมูลใหม่ๆ เพิ่มขึ้น มีวิธีการตีความใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เพราะหนังสือด้านความรู้ที่นั่นยากที่จะเป็นอมตะได้เหมือนหนังสือที่เป็นเรื่องแต่งหรือบันเทิงคดี ซึ่งไม่ขึ้นต่อข้อมูลใหม่ เราตัดสินใจที่จะรวมหนังสือสารคดีบทความเข้ามา ด้วยเหตุผลที่ว่า การอ่านเรื่องบันเทิงคดี (นิยาย, เรื่องสั้น, บทกวี, ละคร) ด้านเดียวคงไม่เพียงพอที่จะทำให้คนไทยรุ่นปัจจุบันรู้จักสังคมไทยได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวาง เราเห็นว่าความเรียงหรือสารคดีเป็นรูปแบบการเขียนที่สำคัญรูปแบบหนึ่งที่สามารสื่อ

เรื่องราวต่างๆ ได้อย่างหลากหลายด้วย หนังสือในกลุ่มสารคดี, บทความ บางเล่มอาจจะอ่านไม่สนุก (ถ้าเทียบกับบันเทิงคดี) หรืออาจไม่น่าสนใจสำหรับคนทั่วไป นอกจากคนที่อยากเรียนรู้ในเรื่องนั้นจริงๆ แต่เนื่องจากจุดประสงค์ของโครงการคัดเลือกหนังสือดีของเราต้องการกระตุ้นให้คนไทยอ่านหนังสือดีๆ ที่จะช่วยให้รู้จักชีวิตคนไทยและสังคม วัฒนธรรม ความคิดภูมิปัญญาไทยมากขึ้น เราจึงคิดว่าการเสนอชื่อหนังสือเหล่านี้ไว้ก็เพื่อเป็นคู่มือการติดตามอ่านศึกษาเรื่องภูมิปัญญาไทยได้ทางหนึ่ง หนังสือกลุ่มนี้แม้จะมีข้อจำกัดด้านความถูกต้องทันสมัย แต่จุดสำคัญที่เราเน้นเรียนรู้คือสปีริตและท่วงทำนองในการศึกษาค้นคว้าและเขียนอธิบายของนักเขียนรุ่นผู้บุกเบิกที่ทำงานได้อย่างมีพลัง หลายคนเป็นนักศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเอง และเขียนงานไว้มากมาย

ภาพรวมของหนังสือคลาสสิกใหม่ประเภทสารคดี และบทความที่เราเลือกมาเป็นหนังสือเชิงประวัติศาสตร์ ปรัชญา วัฒนธรรม ศิลปวรรณกรรม ก่อนข้างมาก ซึ่งสะท้อนความสนใจของคนไทยรุ่นก่อนในเรื่องเหล่านี้ ถ้ามองแบบเปรียบเทียบกับกรเขียนหนังสือของตะวันตกจะเห็นได้ว่า ของไทยส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์แบบคลาสสิกหรือเชิงพรรณนามากกว่าเชิงวิพากษ์วิจารณ์แบบสังคมศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้คงเป็นผลมาจากสภาพการเมืองสังคมการศึกษาไทย ที่เริ่มต้นและพัฒนาโดยชนชั้นสูง และกระแสภูมิปัญญาหลักเป็นกระแสจารีตนิยม ขณะที่กระแสดความคิดแบบก้าวหน้าวิพากษ์วิจารณ์อย่างท้าทายจากสามัญชนมักจะถูกเซ็นเซอร์ ถูกปราบปราม ทำให้กระแสดความคิดแบบก้าวหน้าไม่มีโอกาสได้พัฒนาต่อเนื่องและอย่างมีอิสระเสรี

อย่างไรก็ตาม นอกจากวรรณกรรมเพื่อชีวิตแล้ว เรามีหนังสือประเภทสารคดี บทความ ของนักเขียนฝ่ายก้าวหน้า ที่มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาภูมิปัญญาไทยจำนวนหนึ่งไม่ว่าจะเป็น วรรณสาส์นสำนึก ของสุภา ศิริมานนท์ ปัญญาวิวัฒน์ ของสมัค

บุราวาศ, ความเป็นอนิจจังของสังคม ของปรีดี พนมยงค์, โฉมหน้าศักดินาไทย และ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ของจิตร ภูมิศักดิ์ สำหรับจิตร ภูมิศักดิ์ เราเลือกงานประเภทสารคดีของเขาทั้งสองเล่ม เพราะเป็นงานที่โดดเด่นกันคนละอย่าง แม้โฉมหน้าศักดินาไทย อาจจะมีข้อจำกัดเรื่องความถูกต้องแม่นยำ อยู่บ้าง (เนื่องจากข้อจำกัดในการค้นคว้า และอคติในการยึดทฤษฎีมาร์กซิสต์อย่างเคร่งครัด) แต่เป็นหนังสือที่เป็นหลักเขตของหนังสือประวัติศาสตร์ ในปี 2500 ที่มองจากประวัติศาสตร์ที่เป็นจริงของสามัญชนอย่างจริงจัง และได้ก่อผลสะท้อนต่อแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในสมัยต่อมา โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อย่างสำคัญ

ส่วนหนังสือจากนักเขียนสำนักคิดอื่นๆ นั้น ถ้าได้อ่านหนังสือเหล่านี้อย่างวิพากษ์โดยคำนึงถึงบริบทและพัฒนาการของสังคมการเมืองไทยแล้ว เราก็จะพบว่าภูมิปัญญาแบบไทยและแบบตะวันออกที่มีเอกลักษณ์ และมีแง่คิดมีความพยายามในการวาดภาพสังคมไทยที่ดีโดยการรากฐานแบบไทยมากกว่าจะรับตะวันตกอย่างหมดหัวใจ ไม่ว่าจะเป็นในหนังสือของสมเด็จพระยาธรรมาธิราชานุภาพ, พระยาอนุমানราชธนะ, พุทธทาสภิกขุ, พระธรรมปิฎก, น. ณ ปากน้ำ, ป่วย อึ้งภากรณ์, วิทย์ ศิวศรียานนท์, แสงอรุณ รตตสิริ, ประยูร จรรย์ยาวงค์, มล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ฯลฯ แม้ในงานของนักศึกษาด้วยตัวเอง อย่าง ชัย เรื่องศิลป์, ประยุทธ์ สิทธิพันธุ์, สงบ สุริยินทร์ ฯลฯ ก็มีความพยายามที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจกับสังคมไทยอย่างพินิจพิเคราะห์อยู่มาก โดยวางอยู่บนพื้นฐานของระบบความคิดความรู้แบบไทยๆ ที่พวกเขาซึมซับมาจากการอ่านการค้นคว้า และประสบการณ์โดยตรง

น่าเสียดายที่การศึกษาค้นคว้าของคนไทยในสมัย 30-40 ปี หลังไม่ได้ศึกษางานที่สะท้อนภูมิปัญญาไทยเหล่านี้ และพัฒนาต่ออย่างจริงจัง หากมุ่งไปเรียนวิชา

สมัยใหม่ที่เน้นวิชาชีพ, การหาเงิน, การพัฒนาทางวัตถุ ซึ่งเจตนา **นาควัชร** เรียกว่า “วิชาปล้น” เสียมาก จนนำประเทศไปสู่วิกฤติทางเศรษฐกิจสังคมครั้งร้ายแรงที่สุด (ในปีพ.ศ.2540) ส่วนหนึ่งเป็นผลตามมาจากการศึกษาแบบฝรั่งอย่างขาดการวิพากษ์มากเกินไป วิกฤติที่เกิดขึ้นน่าจะทำให้เรากลับมาอ่านหนังสือที่สะท้อนภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาตะวันออกเหล่านี้ได้อย่างได้ประโยชน์เพิ่มขึ้น

การที่เรากำหนดปี 2519 (ปีแห่งเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ที่ปิดฉากยุคประชาธิปไตยเบ่งบาน มีการเผาหนังสือและลิดรอนเสรีภาพครั้งใหญ่) เป็นเส้นแบ่งทางกาลเวลาสำหรับหนังสือที่เราคัดเลือก (ในช่วงปี 2540-2541) เราใช้เหตุผลว่าหนังสือคลาสสิกควรจะมียุให้คนยังกล่าวขวัญถึงหรือนำมาพิมพ์ซ้ำได้ หลังจาก 20 ปีผ่านไปแล้ว การกำหนดเส้นแบ่งเช่นนี้ทำให้เป็นข้อจำกัดในการเลือกหนังสือ บทความสารคดี วิชาการดีๆ ที่เขียนหรือพิมพ์ภายหลังปี 2519 ไปเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งเราได้ออให้ชัยวัฒน์ คุประตกุล กรรมการที่ปรึกษาคนหนึ่ง ของคณะนักวิจัยของเราช่วยเขียนคำนำชี้แจงส่วนนี้ให้ แม้แต่หนังสือด้านสารคดีบทความในช่วงทศวรรษ 2510 ที่เราเลือกมา เช่นของ **ส. ศิวรักษ์, เจตนา นาควัชร ฯลฯ** ก็เป็นหนังสือที่เราเลือกตามเกณฑ์เวลา คือเขียนในช่วงก่อนปี 2519 เท่านั้น แต่ไม่ใช่หนังสือที่ดีที่สุดของนักเขียนเหล่านี้ที่ได้สร้างผลงานในช่วงต่อมาอีกจำนวนมาก (เช่นเดียวกับนักเขียนด้านบันเทิงคดี เช่น **กฤษณา อโศกสิน, นิคม รายยวา** ผู้มีงานเขียนหลังปี 2519 ที่อาจดีกว่างานที่เราเลือกมา)

การแสวงหาความหมายของนักเขียนไทย ระดับนำในรอบศตวรรษ

กล่าวโดยรวมแล้ว ไม่ว่าจะเป็นกวี นักเขียน เรื่องสั้น นวนิยายหรือนักเขียนบทความ สารคดี ไม่ว่าจะเป็นเจ้า, ขุนนาง, ไพร่, ชนชั้นกลางหรือสามัญชน พวกนักเขียนระดับนำหรือนักเขียนเด่นๆ ที่เราเลือกงานของเขามาเป็นหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทย

ควรอ่าน มีคุณสมบัติที่คล้าย ๆ กัน 3 ข้อ คือ

1. เป็นนักอ่านผู้ใส่ใจการเรียนรู้การแสวงหาความหมายหาความจริง

2. เป็นผู้คิดถึงการพัฒนาชาติ การสร้างสังคมที่ดี พยายามที่จะวาดภาพสังคมไทยที่ดี อย่างละเอียดถี่ถ้วนโดยอิงรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย ไม่ได้ตามฝรั่งทั้งหมด เมื่อเทียบกับคนรุ่นปัจจุบันที่ถูกวัฒนธรรมตะวันตกกลืนไปโดยไม่รู้ตัว แม้ว่าแนวคิดเรื่องชาติและสังคมที่ดีของนักเขียนต่างสำนักความคิดอาจจะต่างกัน แต่พวกเขาและเธอต่างก็แสวงหาและอธิบายความหมายของชีวิตและของสังคมไทย ในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมเป็นสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรม และการแผ่อิทธิพลของประเทศมหาอำนาจได้อย่างน่ากลับใจไปศึกษา

3. เป็นผู้ที่ค้นคว้าหรือรู้เรื่องที่เขียนดี ประณีต ใช้ภาษาได้ดี และเขียนหนังสืออย่างมีพลัง หรือมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ในช่วงแรกๆ คนที่มีโอกาสเขียนและแสดงออกมาได้มาก คือเจ้าและขุนนางที่มีโอกาสได้รับการศึกษา ข้อมูลข่าวสารและเห็นโลกได้กว้างกว่า แต่เมื่อประเทศไทยจำต้องรับเอาแนวทางการพัฒนาทุนนิยมอุตสาหกรรมตะวันตก จำเป็นต้องพัฒนาการศึกษาและเปิดรับวัฒนธรรมข้อมูลข่าวสารจากภายนอก สามัญชนก็มีโอกาสได้รับการศึกษา อ่านหนังสือ ทำหนังสือพิมพ์และเขียนหนังสือกันมากขึ้น

โลกทัศน์, วิธีคิด, วิธีเขียน, ความเข้าใจและคำอธิบายของนักเขียนไทยในรอบศตวรรษกลุ่มที่เราเลือกผลงานของเขามีทั้งส่วนที่คล้ายกันในฐานะของคนไทยที่ได้รับการหล่อหลอมมาในสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมเดียวกัน และมีทั้งส่วนที่ต่างกันเนื่องจากฐานะ ผลประโยชน์ จุดยืนและประสบการณ์ทางชนชั้น

ในยุคที่ประเทศสยามต้องเปิดรับและปรับตัวให้อยู่ได้ในสังคมโลกทุนนิยมพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นครั้งแรกที่ปัญญาชนของฝ่ายประชาชน ได้เสนอแนวคิดใหม่ๆ ที่มีลักษณะตั้งคำถามและท้าทายทำให้รัฐบาลกังวลใจ และมักใช้วิธีแก้ ปิดปาก ห้ามปราม ลงโทษ

ที่คล้าย ๆ กัน 3 ข้อ คือ

1. ผู้ใส่ใจการเรียนรู้การแสวงหา

การพัฒนาชาติ การสร้างสังคมที่ดี

ของสังคมไทยที่ดี อย่างละเอียด

ของวัฒนธรรมไทย ไม่ได้ตามฝรั่ง

กับคนรุ่นปัจจุบันที่ถูกวัฒนธรรม

ฝรั่งครอบงำ แม้ว่าแนวคิดเรื่องชาติและ

ต่างสำนักความคิดอาจจะต่างกัน

ต่างก็แสวงหาและอธิบายความ

ของสังคมไทย ในโลกที่กำลัง

เร็ว จากสังคมเกษตรกรรมแบบ

นิยมอุตสาหกรรม และการแผ่

อำนาจได้อย่างน่ากลับใจไปศึกษา

ความรู้หรือเรื่องที่เขียนดี ประเด็น

เขียนหนังสืออย่างมีพลัง หรือมี

เอง ในช่วงแรกๆ คนที่มีโอกาส

ได้มาก คือเจ้าและขุนนางที่มี

ข้อมูลข่าวสารและเห็นโลกได้

ประเทศไทยจำต้องรับเอาแนวทาง

อุตสาหกรรมตะวันตก จำเป็นต้อง

เปิดรับวัฒนธรรมข้อมูลข่าวสาร

ชุมชนก็มีโอกาสได้รับการศึกษา

พิมพ์และเขียนหนังสือกันมากขึ้น

คิด, วิเคราะห์, ความเข้าใจและ

คนไทยในรอบศตวรรษกลุ่มที่เรา

มีทั้งส่วนที่คล้ายกันในฐานะของ

หล่อหลอมมาในสภาพแวดล้อม

มีทั้งส่วนที่ต่างกันเนื่องจากฐานะ

และประสบการณ์ทางชนชั้น

สยามต้องเปิดรับและปรับตัวให้

ยอมรับพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นครั้ง

ๆ ประชาชน ได้เสนอแนวคิด

คำถามและท้าทายทำให้รัฐบาล

แก้ ปิดปาก ห้ามปราม ลงโทษ

นักเขียนที่ล้าหน้านับตั้งแต่ นายทิม สุขยางค์ (นิราศ
หนองคาย), เทียนวรรณ, พระยาสุริยานุวัตร,
ศรีบูรพา, ส. ธรรมยศ เรื่อยมาจนถึง นายผี, สุภา
ศิริมานนท์, จิตร ภูมิศักดิ์ แต่ก็ไม่สามารถที่จะหยุดยั้ง
ความคิดใหม่ๆ ภูมิปัญญาใหม่ๆ ให้มีที่ยืนอยู่ใน
ประวัติศาสตร์และส่งผลกระทบต่อสังคมได้ แม้แต่เผด็จการเบ็ด
เสร็จอย่างจอมพลสฤษดิ์ ที่จับกุมกวาดล้างฝ่ายค้านในปี
2501 ทำให้วงการภูมิปัญญาไทยหยุดชะงักไปหลายปี
ก็ไม่สามารถยับยั้งความคิดใหม่ๆ ได้อย่างแท้จริง
นอกจากจอมพลสฤษดิ์ ธรรมชาติจะผลักดันให้ปัญญาชน
ก้าวหน้าในยุคนั้น เช่น นายผี, เปลื้อง วรรณศรี, จิตร
ภูมิศักดิ์ ต้องเข้าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
ประเทศแล้ว การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตะวันตก
ของจอมพลสฤษดิ์ ก็มีผลทำให้เกิดต้องลงทุนทางด้าน
การศึกษาและสื่อสารมวลชน จนทำให้เกิดปัญญาชน
เสรีนิยมรุ่นใหม่ขึ้นในช่วงทศวรรษ 2510

ความคิดแบบจารีตนิยม ที่ล้าหลังของสังคมไทย
อาจมีผลให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงเจริญก้าวหน้าได้ช้า
ไปบ้างเมื่อเทียบกับประเทศอย่างญี่ปุ่น ที่เปิดประเทศ
ในสมัยรัชกาลที่ 5 พอๆ กับไทย แต่ญี่ปุ่นรับการศึกษา
และรับความคิดใหม่ๆ จากตะวันตกทุกด้านได้มากกว่า
ขณะที่คนญี่ปุ่นระดมแปลหนังสือคลาสสิกของฝรั่งทุกด้าน
รวมทั้งหนังสือของรุสโซ, คาร์ล มาร์กซ์ และนักคิด
ฝ่ายก้าวหน้าอื่นๆ คนไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 และ 6
ยังแปลแต่ตำรายาสมุนไพรหรือเรื่องรักโศกออกมาไม่กี่เรื่อง
และหวาดกลัวกระทั่งตำราเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก
(ทุนนิยม) ของพระยาสุริยานุวัตร ความคิดที่ก้าวหน้า
หน้ายุคสมัยของเทียนวรรณ, กศ.ร. กุหลาบ, ปรีดี
พนมยงค์, ส. ธรรมยศ, ศรีบูรพา, ป่วย อึ้งภากรณ์
และคนอื่นๆ ในหลายๆ เรื่อง กว่าจะมีคนเห็นด้วย
และเกิดผลในทางปฏิบัติ (เฉพาะบางเรื่องบางประเด็น)
ใช้เวลาหลายสิบปี คุณูปการที่ปัญญาชนที่ฝ่าย
ก้าวหน้าได้ให้แก่สังคมไทย อาจจะไม่ใช่ว่าตอบที่
พยายามเสนอ อาจจะล่าช้าเมื่อกาลเวลาผ่านไป
แต่อยู่ที่การตั้งคำถาม การท้าทายเพื่อทำให้สังคม

คิดทบทวนตามและปรับปรุงแก้ไขตัวเอง

กล่าวโดยรวมแล้ว ในหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมา
คนไทยมีงานวรรณกรรมและหนังสือที่แสดงให้เห็นถึง
ความรุ่มรวยและความหลากหลายทางภูมิปัญญา
ภาษาและศิลปวัฒนธรรมจำนวนมาก หนังสือ 100
ชื่อเรื่อง ที่กล่าวถึงคงจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความ
ร่ำรวยทางปัญญาที่มีอยู่เท่านั้น งานเหล่านี้โดยเฉพาะ
วรรณกรรมสร้างสรรค์ไม่ได้เป็นเพียงมรดกล้ำค่าของ
ชาวไทยเท่านั้น หากเป็นมรดกของชาวโลกด้วย แต่
เราจะรู้จักหาประโยชน์มากเพียงใด ขึ้นอยู่กับคุณภาพ
ของคนไทยรุ่นหลังว่าจะยังคงสนใจการอ่านและเรียนรู้
จากสังคมวัฒนธรรมของตนเองอยู่หรือไม่

โครงการวิจัยคัดเลือก และแนะนำหนังสือดี
100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่านจะมีผลในทางเปลี่ยนแปลง
สังคมไทยให้ภูมิปัญญามากขึ้น ถ้าหากกระทรวง
ศึกษาธิการและสถาบันการศึกษาต่างๆ จะสนใจนำไป
ประยุกต์ใช้ในการปฏิรูปหลักสูตรการศึกษา ภาษา
วรรณคดี สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ใน
โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ให้
นักเรียนนักศึกษาได้สนใจอ่านหนังสือกันอย่าง
จริงจังและอย่างวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์
สภาพชีวิตและสังคมที่เป็นจริงของพวกเขา การจะ
ทำให้นักเรียนนักศึกษาไทยเริ่มสนใจอ่านหนังสือได้
ปฏิรูปครูอาจารย์ให้สนใจการอ่านหนังสือ ทั้งอ่าน
หนังสืออย่างวิเคราะห์ เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และ
พัฒนาการของการเมืองสังคมไทยให้ได้เสียก่อน และที่
สำคัญเราต้องส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาวัฒนธรรม
ของการวิจารณ์ ทั้งการวิจารณ์วรรณกรรมและการวิจารณ์
สังคมโดยทั่วไปกันอย่างจริงจัง ประชาชนไทยจึงจะรู้จัก
อ่านหนังสือดีๆ และได้ประโยชน์จากหนังสือที่เรา
มีอยู่ ทั้งนี้อาจจะผลิตขึ้นใหม่ได้อีกมากมายจากพื้นฐานของ
มรดกทางภูมิปัญญาที่เราที่มีอยู่

ปัจจุบันเรามีการพูดถึงการปฏิรูปการศึกษา
กันมากขึ้น แต่นักศึกษามักจะสนใจการปฏิรูป
โครงสร้างการบริหารจัดการศึกษา และปฏิรูปตัวบท

ក្រុមប្រឹក្សាភិបាលក្រុមហ៊ុនស្រាបៀង : អាយស៊ី